

# ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ ФІЛОСОФІЇ Г.С.СКОВОРОДИ НА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ

Хорошев О.М.

Національний університет цивільного захисту України  
(61023, Харків, вул. Чернишевська, 94, кафедра соціальних і гуманітарних  
дисциплін, тел.: (057) 707-34-78),  
E-mail: sigd@nuczu.edu.ua

These notes deals with relations between Gregory Skovoroda's educational, philosophical ideas and his practice. Scientist grounds principles of humanism and nationality in education witch remains current. Educational and pedagogical ideas of Skovoroda make great authority on the modern domestic pedagogic and remain up to date in the 21st century.

2017 рік - це 295 річниця з дня народження видатного українського вченого, педагога, самобутнього філософа та музиканта Григорія Савовича Сковороди.

Він народився та жив у XVIII столітті. Це була епоха Просвітництва, епоха нових ідей та відкриттів. Це був час великих вчених, які розробляли нові наукові концепції, робили значні відкриття. Але поряд з ними фігура Г.С.Сковороди не губиться, бо він був мислителем самобутнім та оригінальним. Він не повторював думки і теорії своїх попередників, а переосмислював їх кризь призму свого світорозуміння.

Якщо на початку своєї творчості Сковорода шукав абстрактну «істину», то потім, перебуваючи серед народу, він переконався, що істину слід шукати саме в служінні народові, в народній справі. Спілкування з простими людьми, власна виховна та просвітницька практика відіграли величезну роль у подальшому розвитку його соціального та антиклерикального протесту, який, в свою чергу, визначив також ідейну спрямованість його педагогіки. Свій соціальний протест, етику, естетику та педагогіку Сковорода теоретично обґрунтував оригінальною філософською системою, яка охоплювала широке коло проблем.

Філософська концепція Сковороди включає в себе дві тенденції: ідеалістичну і матеріалістичну [5]. Боротьба між ними знайшла своє виявлення у всіх філософських та соціологічних питаннях його системи – в онтології, гносеології, етиці, естетиці, логіці та педагогіці.

Безумовним здобутком вченого є те, що він намагався відірватися від пануючого в суспільстві релігійного світорозуміння, від послідовного ідеалізму та вважав матерію, природу вічною, ніким не створеною і не знищеною. Хитання між матеріалізмом та ідеалізмом знайшли своє вираження в усій філософській концепції Сковороди. В його пантеїстичних поглядах і, головне, в його дуалістичній теорії «трех міров» і «двух натур».

Згідно з теорією «трех міров», вся навколишня дійсність складається з трьох взаємно пов'язаних світів. Перший світ – це «макрокосм», природа. Він матеріальний, не має ні початку, ні кінця. Другий світ – «мікрокосм», суспільство і людина. Він є продовженням «макрокосму». Третій світ – «мір символів» - становить Біблія. Саме вона, на погляд Сковороди, є засобом пізнання шуканого «духовного начала», яке лежить в основі і «макрокосмосу», і «мікрокосмосу». Кожен з трьох світів, в свою чергу, має зовнішню, видиму, матеріальну природу, «натуру», а також і внутрішню, невидиму, духовну природу, «натуру». Вже в своїх ранніх творах філософ підкреслює: «Весь мір состоит из двух натур: одна – видимая, другая – невидимая. Видимая натура называется тварь, а невидимая – бог» [4, с.16]. Сковорода вважав, що й людина та суспільство теж мають зовнішню та внутрішню сторони: зовнішня – «телесность» або «тело земляное», внутрішня – «тело духовное».

Філософський дуалізм Сковороди був наслідком впливу морально-етичного аспекту в онтологічну і гносеологічну сферу – сутності буття та його пізнання. Морально-етичний підхід знайшов своє втілення в положенні: «...все миры состоят из двух естеств: злаго и добраго» [4, с.551]. Тобто негативне ставлення мислителя до матерії впливало не з філософських, а з морально-етичних міркувань. Розглядаючи негативно будь-яке матеріальне користоловство, він цю оцінку переніс і на суто філософську категорію матерії: зле єство – матеріальне, а добре єство – духовне, ідеальне, «плоть по природе враждебна духу» [4, с.548].

Щодо поняття Бога, то філософ надавав йому найрізноманітніших значень: починаючи від розчинення Бога в природі і найменування його «природою», «закономірністю» і кінчаючи твердженням, що Бог – це «істина», «любов», «добродієність». Тут проглядає двоєдина авторська позиція: Бог – це і природа, і людина. В свою чергу і людина теж має подвійну натуру – зовнішню і внутрішню, матеріальну та духовну (божественну). А духовна природа людини – це її серце, її розум та високі моральні якості.

Шукання матеріального та духовного, низького та піднесеного – ось що найбільше цікавило Сковороду в його онтології [2]. Це наклало відбиток і на його гносеологію, соціологію і не могло не позначитись на розв'язанні філософом проблем виховання людини – розумового, морального, естетичного.

В теорії пізнання Сковорода виходив з принципу безумовної пізнаванності світу: «всякая тайна имеет свою обличительную тень» [4, с.344]. Він був переконаний в безмежних можливостях людського пізнання. При цьому мислитель вбачав шлях до пізнання навколишнього світу в самопізнанні. Він вважав, що в самопізнанні людина повинна розкрити себе не лише як частку природи, а й як частку суспільства. Це привело філософа до подальшої розробки теорії самопізнання. Він вважав,

що насамперед необхідно розкрити «сродність» людини, тобто її схильність до певного виду діяльності та праці. Ці положення мають першорядне значення для з'ясування поглядів Григорія Савовича на сутність процесу навчання.

Заслугою мислителя є обґрунтування ним принципів гуманізму, народності та природовідповідності у вихованні, які залишаються актуальними і сьогодні.

Принцип гуманізму він трактував як розуміння вихователем думок та переживань дитини, віру в його сили. Ілюстрацією успішності реалізації цього принципу самим Г.С.Сковородою можна вважати його особистий досвід праці в Харківському колеґіумі, де він згуртував навколо себе найздібніших вихованців, які вивчали з ним різні науки.

Народність, на думку філософа, зумовлюється всім укладом життя, історичними умовами, мовою, культурною ментальністю народу.

Сковорода висунув ідею «спорідненого» виховання, тобто пізнання і вдосконалення природних здібностей кожної людини. Він вважав, що доля суспільства залежить від вдалого вибору кожним членом діяльності відповідно свого покликання, нахилів та уподобань. Сковорода-педагог вважав за необхідне розумове, моральне виховання дітей, а також трудове навчання. Джерелом всіх знань він вважав досвід, практику, життя «...во всех науках и художествах плодом есть правильная практика» [4, с.353]. Вчений обстоював необхідність навчання всіх дітей, незалежно від їх соціального стану.

До змісту освіти Григорій Савович включав найрізноманітніші науки: граматику, математику, фізику, філософію, музику, юриспруденцію, географію, механіку, іноземні мови, астрономію, хімію, землеробство, мораль.

Заслуговують на увагу нетрадиційні форми навчання, що їх використовував сам педагог-просвітитель. Це уроки серед природи з вихованцями Харківського колеґіуму, просвітницькі уроки серед простого люду тощо.

Сковорода одним з перших в українській педагогіці звертається до особистості вчителя. На його думку, вчитель має насамперед дбати про розвиток природних нахилів та можливостей дитини. Важливим у цьому зв'язку є його положення про взаємоповагу та дружбу між учнем і вчителем. До вчителя мислитель ставив великі вимоги: насамперед це глибокі знання, гуманність, терпимість, повагу до тих, кого він навчає, відданість своєму народу, своїй справі тощо.

Ідеї Сковороди про виховання, освіту та навчання відіграли значну роль у подальшому розвитку вітчизняної педагогіки. З кінця XVIII століття всі видатні українські та російські педагоги так чи інакше розробляли основні питання, поставлені вченим: подолання схоластики і догматизму в навчанні, перехід від релігійного до світського навчання, виявлення і

розвиток природних задатків, нахилів і здібностей особистості, розвиток у дітей мислення, пам'яті, волі, виховання високих моральних якостей, як-то: працьовитості, доброзичливості, скромності, любові до свого народу, єдності слова і діла, здійснення загальної освіти, виявлення і розвиток високих духовних якостей людини тощо. Всі ці питання актуальні і в сучасному світі. Сучасним педагогам необхідно реагувати на виклики сьогодення: впливу масової культури, розмивання традиційних цінностей. І тут ідеї Сковороди не старіють, залишаються актуальними, цікавими, такими, що будуть вивчатися наступними поколіннями.

### *Література*

1. Верба Г. М. Ключ до християнської філософії Григорія Сковороди. — Тернопіль: Астон, 2007. — 655 с.
2. Глива Є. Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди. — К.: ТОВ. «КММ», 2006. — 256 с.
3. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. — К.: Майстерня Білецьких, 2008. — 256 с.
4. Сковорода Григорій. Твори в двох томах. Т. 1. — К.: Видавництво АН УРСР, 1961.
5. Чернега Т. М. Раціональне та містичне у філософії Григорія Сковороди. — Одеса: Астропринт, 2007. — 400 с.